

KAI VILTIS STIPRESNĖ UŽ BAIMĘ (II)

Viliaus Jasinevičiaus nuotr.

Šiomet Lietuva mini 30 metų, praėjusių nuo lemtingos 1991 m. sausio 13-osios, kai susitelkę beginkliai šalies žmonės apgynė savo laisvę, nepabūgę brutaliomis sovietų karinės jėgos. Spausdiname antrą „Tarp knygų“ redakcijos sukakties proga surinktų Lietuvos bibliotekininkų atsiminimų apie Sausio 13-ąją dalį. Ankstesnė ciklo publikacija – „Tarp knygų“, 2021 m. Nr. 1 (sausis).

LAIMA MORKEVIČIENĖ

Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Santaikos filialo vyriausioji bibliotekininkė

1991-ųjų sausio įvykiai mums įsirėžė kaip vieni svarbiausių Lietuvos istorijoje. Tąsyk kiekvienas žmogus turėjo savo vaidmenį, stengėsi apginti nepriklausomybę taip, kaip tik galėjo. Vieni gynė svarbiausius šalies objektus, kiti gydė sužeistuosius, tretį viską įamžino. Sausio įvykiai buvo vieni kraupiausių, kokius daugeliui yra tekę matyti ir išgyventi.

Man buvo vos dvylika metų. Prisimenu tą naktį – labai bijojau, kas nutiks, kaip gyvensime toliau...

Mama papasakojo, kad tą sausio naktį ji prisimena su baime, kaip ir Antrąjį pasaulinį karą, kai, būdama maža mergaitė, savo mamos glėbyje glaudėsi bunkeryje. Sausio 13-osios naktis – tai krauju aplaistytos nekaltų žmonių gyvybės, baimė ir bemiegė naktis. Tą naktį kaime nė viename lange negeso šviesos, nes kažko laukėme. Kažko, ko niekas nesupratome, kažko, kas galėjo kainuoti mums laisvę...

Lemtingą Sausio 13-ąją savo gyvybes paaukojo pagarbos ir prisiminimo verti keturiolika lietuvių: Loretą Asanavičiūtė, Virginijus Druskis, Darius Gerbutavičius, Rolandas Jankauskas, Rimantas Juknevičius, Alvydas Kanapinskas, Algimantas Petras Kavoliukas, Vytautas Koncevičius, Vidas Maciulevičius, Titas Masiulis, Alvydas

Matulka, Apolinaras Juozas Povilaitis, Ignas Šimulionis ir Vytautas Vaitkus.

Žmonės paaukojo savo gyvybes, kad mes šiandien būtume laisvi. Branginkime savo laisvę!

DAIVA PILECKIENĖ

Elektrėnų savivaldybės viešosios bibliotekos Kazokiškių filialo bibliotekininkė

Tuo metu gyvenau Vilniuje. Tą vakarą užsukome pas mane. Įsijungėme televizorių. Pradžioje nekreipėme dėmesio, ką rodo ekrane. Vėliau buto šeimnininkė pradėjo lakstyti po namus ir šaukti. Nesupratome, kas jai pasidarė. Tada pamatėme per televizorių, kaip į televizijos studiją braunasi ginkluoti vyrai, po to ryšys nutrūko. Išsigandome, nutarėme važiuoti pažiūrėti, kas dedasi. Išėjome į gatvę, matėme, kad daug automobilių kažkur skuba. Vienas sustojo ir paėmė mus. Nuvažiavome prie parlamento rūmų. Ten buvo daugybė žmonių, kai kurie užsilipę ant stogų. Mus apėmė didelis jaudulys. O kai žmonės nuo stogų pradėjo šaukti „Tankai, tankai!“, išvis supanikavome, viena draugė pradėjo verkti. Žmonės susikibo rankomis ir pradėjo šaukti „Lietuva, Lietuva!“ Mane užplūdo keistas jausmas – meilė savo šaliai. Manau, kad taip jautėsi daugelis.

Tą naktį prie parlamento tankai taip ir neatvažiuo. Kai pagalvoju, kokia baimė buvo tuomet apėmusi mus, kai girdėjome šaukiant, kad atvažiuoja, kai buvome tokioje nežinioje, kas bus... Suprantu, kaip jautėsi tie žmonės prie televizijos bokšto. Manau, kad didvyriais turėtų jaustis visi ten buvę ir išgyvenę tikrą pragarą.

RŪTA JUZĖNIENĖ

Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos Regiono bibliotekų strateginės plėtros skyriaus vyriausioji metodininkė

Esu panevėžietė, bet tuo metu su šeima ir artimaisiais gyvenau Kaune.

Sausio 13-osios naktis, iki kol veikė televizija, prabėgo prikišus nosis prie televizoriaus. Tėveliai (abu buvę politiniai kaliniai) atidžiai sekė tuometinius įvykius. Vyras su giminaičiais buvo išvykęs į Vilnių prie televizijos bokšto. Grįžo paryčiais sveiki, bet įpykę ir degdami noru imtis veiksmų. Jie ragino nieko nelaukus vykti į Sitkūnus, nes būtent iš ten turėjo būti girdimas Lietuvos balsas.

„Ką daryti?“ – susimąščiau. Dukrytei dar nebuvo šešerių, brolio šeimos vaikučiai tokio pat amžiaus. Atvažiuavo iš Palemono daugiau giminaičių – svartsėmė, kaip elgtis. Susirinkom pas tėvelius pasitarti. Buvom jau beveik apsisprendę, kad vyrai vyks prie Sitkūnų, o moterys su vaikais liks namie. Jau ketinome skirstytis, kai netikėtai žodį tarė dabar jau a. a. Tėvelis: „Tai kiekvieno pasirinkimas. Tik žinokite, vaikai, kad jei neturėsime laisvės, tai gyvenimas nei jums, nei jūsų vaikams nebus toks, kokio norite. Važiukite visi.“ Palikom tad vaikus seneliams ir, prisipylę termosus arbatos, susiruošę sumuštinių, visi išvykome mikroautobusu.

Nepabūgęs šalčio į Sitkūnus susirinko gausus būrys žmonių. Visi dalijosi turimomis žiniomis apie Vilnių, apie nerimą keliančią padėtį šalyje. Keista, bet nebuvo jokio pesimizmo ar baimės. Bet buvo justis ryžtas ir vienybė. Dainavome liaudies dainas, kai kas šoko. Laukėm, tik nežinojom ko, buvom pasiruošę, tik nežinia kam.

Vis pasigirdavo gąsdinimų, kad „rusas ims Sitkūnus“, kad jau važiuoja sunkvežimiais kareiviai. Atmintin įstrigo, kaip vienas vyrukas, pamatęs atvažiuojant sunkvežimį, pradėjo šaukti: „Važiuoja, važiuoja!“ Žmonės sujudo, išsigando, o minėtasis vyras, matyt, suvokęs, kad papokštavo ne laiku, suskubo pridurti: „Malkos laužams atvažiuoja.“ Mažai kam tą įtampos kupiną rytą norėjosi juokauti, tad dauguma nulydėjo vyro pašmaikštavimą rūšiais žvilgsniais.

Tą dieną, rodos, nenuveikėm nieko reikšmingo, neatlikom jokios svarbios misijos. Visgi giliai širdyje dega pasididžiavimas, kad pasirinkome drąsą ir buvome pasiruošę tam „kažkam“, kad tik apgintume laisvę. Kad išsaugotume laisvą šalį, kuria dabar džiaugiamės mes ir mūsų jau suaugę vaikai.

RITA VAITILAVIČIENĖ

Kauno apskrities viešosios bibliotekos Dokumentinio paveldo tyrimų ir sklaidos centro Skaitmeninio, aktualinimo ir išsaugojimo grupės vyresnioji bibliotekininkė

Kaunas tomis dienomis vėl buvo tapęs Laikinąja sostine, Kauno televizijos ir radijo redakcija (S. Daukanto g.) – Laisvės širdimi, o tos širdies techninė šerdis buvo televizijos ir radijo relinė stotis, bokštas Žaliakalnyje...

Tuometė Kauno televizijos ir radijo redakcija (S. Daukanto g.). Nuotr. iš Ritos Vaitilavičienės asmeninio archyvo

Tą vakarą, kaip ir visi Lietuvos žmonės, buvome prilipę prie radijo aparatų ir televizorių, kol nutrūko Vilniaus radijo ir televizijos transliacija... Namie vienas palikome dvylikos ir ketverių metų dukras ir su vyru važiuojome prie Kauno relinės jungties stoties pastato Vaižganto gatvėje. Važiavome taksi automobiliu, kurį susistabdėme Savanorių prospekte. Keista, bet jų buvo tiek daug... Tarytum automobiliai gaudė keleivius, o ne atvirksčiai. Dabar nepamenu, bet, ko gero, nė nesumokėjome, nes išskubėjome be piniginių. Atvykę pamatėme viskam pasiryžusių žmonių būrį. Tarp jų buvo ir ginkluotų... Kažkas minioje paskleidė žinią: „Link centro juda tankai.“ Tik tada pagalvojome: „Kas, jeigu... Juk namie liko vienos mergaitės...“ Bet tas „jeigu“ ir liko tik mintyse. Paryčiais grįžome namo pusiau pėsčiomis, nes pakeliui kažkas pasiūlė pavežti. Tai buvo pirmas kartas, kai namie naktį palikome mergaites vienas...

LOLITA BRAZA

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos Knygų grafikos centro dailininkė

Žinojome, kad prieš pat 1990-ųjų Kalėdas gimusį sūnų pavadinsime Mato vardu – netolimam giminaičiui tautosakininkui iš Šiaurės Lietuvos Matui Slančiauskui atminti. Net baisiausiame sapne negalėjome

nujausti, kad į nė dviejų savačių neturinčio vaiko gyvenimo istoriją bus įrašytas toks Lietuvos istorijos faktas. Tuo metu aš buvau apsaugota šeimos „burbulė“, turėjau džiaugtis motinyste ir nesijaudinti dėl to, kas vyksta toli, Vilniuje. Nerimo bangos iš pokalbio su mama telefonu atsiritu tuomet, kai ji prasitarė, kad tėčio antra diena nėra namie, jis neskambina, nes išvykęs į Vilnių ginti parlamento. Turėjau šito nežinoti. Televizijai pradėjus rodyti neatpažintų vyrų kūnus, mamos jaudulys prasiveržė. Trečios dienos ryte tėtis, pailsėjęs pas gimines, trumpai pranešė: „Esu gyvas, viskas gerai.“

Jaudinomės visi, nežinia slėgė. Buvo pasėtas visuotinis jaudulys ir rūpestis. Likusiųjų namie akys prilipo prie televizorių ekranų, ausys – prie radijo imtuvų, nesąmoningai laukėme telefono skambučių. Kiekvienam iš mūsų buvo dėl ko jaudintis, įvairias mintis it dėlionėje dėlioti.

Pirmagimiui Matui šiandien – tiek, kiek ir Sausio įvykiams. Simboliška – gyvena Vilniuje ir vaiko tomis gatvėmis, kur vyko istoriniai įvykiai. Viliuosi, kad, pats augindamas du sūnus, ras progą paaiškinti, kaip jų prosenelis šiaulietis tais tolimais laikais gynė Vilniaus parlamentą. Matas, įgijęs išsilavinimą Jungtinėje Karalystėje, grįžo į Lietuvą, sakydamas, kad jo kartos žmonės turi kurti gyvenimą čia. Jo teigimu, Lietuvoje taip pat žolė žalia ir saulė lygiai tokia pat skaisti. Patriotiškumą perėmęs iš senelio Alfonso, širdies šiluma ir profesijos subtilybėmis besidalijantis su jaunuomene, lipdo meilės tėvynei pamatus besistiebiantiems savo vaikams. Turiu kuo didžiutis.

JŪRATĖ VOLUNGEVIČIENĖ

Elektrėnų savivaldybės viešosios bibliotekos Metodikos ir komunikacijos skyriaus vedėja

Prisimenu, buvo apsiniaukusi sausio diena. Vaikščiojome su šeima po Elektrėnus ir sutikome buvusią mokytoją, kurios vyras buvo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys. Ji mums papasakojo situacijos šalyje rimtumą, kad gali reikėti vykti į Vilnių, kad Elektrėnų miesto centre, prie pašto, lauks autobusai. Sakė, išgirdę sireną, bėkite prie autobusų.

Visą vakarą žiūrėjom televizorių, matėme, kaip Eglė Bučelytė, iki okupantams užgrobiančią televiziją, informuoja visuomenę apie esamą situaciją, kaip nutrūksta transliacija. Įsijungėm radiją. Gulti nėjom. Laukėm. Pavojaus sirena pradėjo kaukti po pirmos nakties. Dukrytei tuomet buvo vos trys mėnesiai, maitinau. Vyras neabejodamas susiruošė vykti. Man buvo labai baisu, buvome jauni. Apėmė neapsakomas drebulys. Jis išėjo.

Per buto langą mačiau, kaip autostrada Vilnius–Kauņas sostinės link juda tankai. Žinių apie vyrą ir situaciją neturėjau iki kito vakaro. Vyras pasakojo, kad, išvykstant į Vilnių, prie pašto laukė labai daug autobusų, jis sutiko ir savo tėvus. Vyko labai daug žmonių.

Tik vėliau sužinojau, kas įvyko tą 1991 m. sausio 13-osios naktį.

NIJOLIA KASPARAVIČIENĖ

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos Kraštotyros, senųjų spaudinių ir skaitmeninio skyriaus vyriausioji bibliotekininkė

Tą tragišką 1991 m. sausio savaitgalį buvau namuose. Prieš jį mama važiavo į budėjimą prie parlamento. Sausio 12 d. šeimoje vyko vienas didžiųjų metų darbų – skerstuvės. Sukdamiesi darbų sukuryje, per radiją ir televizorių girdėjome bauginančias naujienas. Įtampa vis didėjo. Ir kai gilią naktį televizoriaus ekrane dingo vaizdas, perskrodė klausimas: kas dabar? Mintyse iškilo mamos pasakojimai apie sudegintus namus, sušaudytą ir Stačiūnų bažnyčios šventoriuje paguldytą brolio kūną, sunkias atidarytas gyvulinio vagono duris, ilgą kelionę į nepažįstamą Krasnojarsko kraštą... Nejaugi istorija pasikartos? Drašų, pasiryžusių, atkaklių žmonių dėka nepasikartojo.

Prie parlamento nuvažiavau gal po savaitės ar dviejų. Nepamenu, kas organizavo išvyką aplankyti vietų, kur apginta mūsų Laisvė. Šiurpūs vaizdai: betono luitai, metalo karkasai, spygliuota viela, piešiniai... Turėjau dar vieną tikslą. Norėjau papildyti bibliotekoje sukauptą medžiagą apie Vasario 16-osios minėjimą Šiauliuose. Nuėjusi į Lietuvos nacionalinę Martyno Mažvydo biblioteką, rinkau informaciją iš „Šiauliečio“ ir „Idomus mūsų momento“, kaip šiauliečiai Lietuvos valstybės atkūrimo dieną šventė 1928, 1931, 1934, 1939 ir 1940 metais. Medžiaga buvo publikuota laikraštyje „Šiaulių naujienos“ 1991 m. vasario 16 d.

RITA VAIŠNORIENĖ

Elektrėnų savivaldybės viešosios bibliotekos Jagėlonių filialo bibliotekininkė

Sausio 13-ąją buvau namie. Bet kitą dieną iš pat ryto vykau į Vilnių. Ėjo pirmi mano darbo metai Vilniuje, Genetikos centre. Buvo organizuojami žmonės ir vyko autobusu į Vilnių. Juo vykau ir aš, nes buvo kalbama, kad tankai blokuos įvažiavimus, o man reikėjo į Vilnių – dirbti. Išvažiuoju. Jausmas buvo nekoks, nes tankus sutikome kaip tik tunelyje, kuris yra po Seimu. Nepamenu, kur tiksliai mane išleido. Tėvas nėleido toliau važiuoti kartu. Nuvykau į Antakalnį, tuo metu ten gyvenau pas sesę. Bet būti namie ir girdėti bauginančias žinias buvo baisu, todėl su sese ir jos vyru nuvykome į aikštę prie parlamento. Pamenau, kad visi labai buvo susitelkę, vaišino vieni kitus karšta arbata ir buvo justis toks stiprus tikėjimas, kad viskas bus gerai. Kitą dieną nuvykau prie televizijos bokšto. Iki šių dienų išlikęs jausmas, kad tie rusų kariai buvo neprognuojami. Mes einame, o jie veda tanko pabūklą į tave. Šiurpu. Tikrai nežinojome, ar jie nepradės šaudyti. Kas dedasi jų galvose? Kaip toliau klostysis Lietuvos likimas? Nežinojome, bet tikėjome.

Daugiau prisiminimų – kitame „Tarp knygų“ numeryje